

Onko Suomi jo monikulttuurinen maa?

Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen, Hannele Dufva (toim.): *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 2002. 262 s.

Suomessa asui vuoden 2003 alussa hieman yli 100 000 ulkomaalaista. Se on vaivaiset pari prosenttia koko väestömäärästä ja useimmat ulkomaalaisryhmät ovat enimmäkseen vain muutamien tuhannen luokkaa. Näkyvimmin yksittäisen ja koko ajan kasvavan kielellisen vähemmistön muodostavat Suomen venäjänkieliset, joiden viimeisin muuttoalto alkoi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Venäjänkielisiä, jotka eivät ole sinänsä etnisesti yhtenäinen ryhmä, on kaikista ulkomaalaisista jo lähes kolmannes, noin 30 000. Valtaosa heistä asuu pääkaupunkiseudulla.

Jyväskylän yliopiston tutkijat Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen ja Hannele Dufva ovat kieli-, monikulttuurisuus- ja identiteettikysymyksiin sekä etnisten vähemmistöjen ongelmiin perehtyneitä asiantuntijoita. Heidän toimittamansa ja osin kirjoittamansa *Moniääninen Suomi* käsittelee kielellisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä viittomakielisistä ja romaneista ruotsin-, saamen- ja venäjänkielisiin. Toimittajien lisäksi miltei kaikki muutkin kirjoittajat ovat Jyväskylän yliopistosta – huomattava enemmistö heistä naisia.

Hannele Dufva erittelee kirjan ensimmäisessä varsinaisessa substanssiartikkelissa yllättäen suomalaisuutta: "Dialogia suomalaisuudesta" onkin hieno pohjustus, jossa lähtökohdaksi on valittu

Mihail Bahtinin ja Valentin Volosinovin dialoginen kieli- ja kulttuurifilosofia. Näin heti kättelyssä myös suomalaisuus ja suomalainen identiteetti ymmärretään kehittyväksi, moninaiseksi ja historian murroksissa muuttuvaksikin. Suomen kielen luomisen lyhyt kuvaus, kielellinen näkökulma, antaa paljon ajattelemisen aihetta sekä negatiivisen että positiivisen suomalaisen identiteetin ja mentaliteetin ymmärtämiselle. Voisi ehkä ajatella niinkin, että loppujen lopuksi 1800-luvulla oli aika pienestä kiinni, kun länsimurteista tuli suomen kirjakielen perusta – ja että itäisyys ja savolaisuus jäivät "toisena" itämään myös suomalaisuuden sallittuihin sfääreihin.

Identiteetti on *Moniäänisen Suomen* peruskäsitteitä ja samalla sellainen monikerroksinen ja vaihtuva käsitteistö, jota tulkitaan eri aikoina ja eri kulttuureissa varsin monin tavoin. Useimpien kirjoittajien lähtökohta on avainkäsitteensä modernin tarkastelu joustavana ja muuttavana, jopa fragmentaarisenä ilmiönä. Tällöin puhutaan identiteetin palasista, pirstoutumisesta ja nähdään sen sisältävän – juuri yhteiskunnallisissa murroksissa tai vaikka diasporassa – kosolti ristiriitaisuuksia ja myös puolipakolla vastaanotettuja vastahakoisia aineksia. Pääosin kirjoittajakunta hylkää vanhakantaisena pitämänsä essentialistisen lähestymistavan, jolloin aidon identiteetin ajatellaan pysyvän hyvinkin staattisena ajan saatossa. Silti nämä identiteetin tai vaikka sen kuuluisan "kansanluonteen" pidemmän aikavälin näkymättömät ja salatut stereotyyppit eivät ole tavallisen kadunmiehen mietteis-

sä ollenkaan kuolemassa. Ne uusia siutuvat siinä määrin, että saat-taisivat olla hyvinkin perustutkimuksen väärti monikulttuuriseksi muuttuvassa Suomessakin.

Sari Pietikäinen on tutkinut kielellisten ja kulttuuristen vähemmistöjen näkymistä tai näkymättömyyttä eri medioissa, missä me ja muut -erottelu esiintyy usein kaikista paljaimpana, katus-tason ohella. Kun tätä eroa rakennellaan eri tiedotusvälineissä, samalla vahvistetaan omaa identiteettiä ja pystytetään usein näkymättömiä rajalinjoja. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat entisen Neuvostoliiton alueelta saapuvat paluumuuttajat, joiden sisällä tehdään ero "oikeiden inkeriläisten" ja "venäläisten" välillä. Myös laajeneva Euroopan Unioni saattaa rajata tietyt toiset helposti muuriensa ulkopuolelle: sivistynyt eurooppalaisuus ja puhe demokratiasta voikin olla peiteltyä nationalismia tai jopa rasismia. Pietikäinen osoittaa selvästi, miten erilaisilla etnisillä nimityksillä, otsikoinnilla tai kielikuvilla tuetaan tiettyä valtakulttuuria etnisten vähemmistöjen, vaikkapa saamelaisten omien näkemysten ja pyrkimysten kustannuksella.

Sirkka Laihiala-Kankainen on erikoistunut mm. koulutuskysymyksiin ja venäjän kielen opetus-kulttuuriin. Hän kirjoittaa *Moniäänisen Suomen* artikkelissaan venäjänkielisistä maahanmuuttajista ja venäläisyhteisöistä Suomessa historian valossa. Otsikon määritelmä "piiloon jääneestä kulttuurivähemmistöstä" on perusteltu monessa mielessä. Vaikka Suomessa on ollut koko itenäisyyden ajan melkoinen venäläisväestö, ei sen identiteetti- tai kieliongelmia ja kulttuuria juuri tunneta. Harvoja uudehkoja tutkimuksia aiheesta on Pekka Nevalaisen vuonna 1999 ilmestynyt

Viskoi kuin luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917-1939. Laihiala-Kankainen melkein kysyykin artikkelinsa loppupuolella, ovatko Suomen venäläiset itse valinneet näkemyksensä ja päättäneet sopeutua valtaväestöön kaikessa hiljaisuudessa, jotta eivät suotta joutuisi vihollisen kirjoihin, ryssittelyn kohteeksi. Toisaalta tutkija näkee myös eri emigranttipolvien kohdalla erilaisia kotoutumisstrategioita suomalaisen yhteiskuntaan. Niitä voisi hyvin tutkia tarkemmin.

Moniäänisen Suomen kirjoittajien joukossa on myös muutamia etnisten ja kielellisten vähemmistöjen edustajia. Tuula Åkerlund selvittää syitä siihen, miksi romanikielen käyttö hävisi Suomesta miltei tyystin 1970-luvulle tultaessa, ja Agata Linde-Tyrkkö kertoo, millaista on ollut puolalaisen sopeutuminen Suomeen. Linde-Tyrkkö tuo esiin kielellisen ongelman, joka koskettaa usein myös tänne muuttaneita venäläisiä nuoria – oman kielen häpeämisen. Myös Sanna Iskanius kirjoittaa nuorten venäjänkielisten maahanmuuttajien kaksikielisyyden ongelmista artikkelissaan “Kahden kielen ja kulttuurin labyrintissa” – kyse on siinäkin paljolti oman äidinkielen unohtamisesta tai häpeämisestä, mutta myös aidosta kasvusta kahta kieltä ja kulttuuria kantavaksi “suomenmaalaiseksi”.

Olga Davydova ja Tatjana Rynkänen ovat 1990-luvulla Suomeen saapuneita venäjänkielisiä maahanmuuttajia, nyt myös tutkijoita. Rynkäsen teksti on lyhyt esitys omakohtaisista tunnelmista, äidinkielen ja perheusuiden merkityksestä sopeutumisvaiheessa. Davydova kritisoi osuvasti ja omasta kokemuksestaan “inkeriläinen paluumuuttaja” -termiä ja keskittyy artikkelissaan viisaasti myös kantapään kautta kokemaansa, nimittäin Venäjän

Karjalasta Suomeen muuttaneiden identiteetin rakennuspuihin. Hän on haastatellut mm. Petroskoin muuttovalmennuskursseilaisia ja artikkeli “Interaktiivista identiteettipeliä – havaintoja paluumuutosta Suomeen” onkin yksi *Moniäänisen Suomen* mielenkiintoisimpia ja poleemisimpia luku-kokemuksia. Tekstiin on mainostettu ujutettu, aivan kuin rivien väliin, myös venäjänkielisten kokemus ja näkemys paluumuuttoprosessista.

Mutta voidaan sanoa, että Suomi jo todella olisi aidosti monikulttuurinen ja kielellisesti moniääninen maa? Ei varmaankaan, hidas muutos on vasta käynnissä. Niinpä varsin tyyppillinen “ei ole helppoa olla ruotsinkielinenkään Suomessa” -mielipide toistuu myös Pia Nyman-Kurkialan *Moniäänisen Suomen* artikkelissa “Ruotsinkielinen ja nuori Suo-

nessa”. Ja ruotsinkielisiin on ollut sentään aikaa tottua, vaikka hekin ovat paljolti eläneet tietyllä tavalla eristyksissä, rannikko-kaupungeissa.

Varsinaista ulkomaalaisväestöä on monikulttuurisuus-akselilla Suomessa aivan liian vähän ja sekoin keskittynyt suurimmaksi osaksi pääkaupunkiseudulle: vähemmistökielet ja -kulttuurit eivät juuri muualla kuulu tai näy. Ja jos näkyvät, niin valitettavan usein kielteisessä valossa. Myös ennakkoluulot ovat yhä voimakkaita ja toisenlaisiksi koetun identiteetin poissulkeminen yhteiskunnasta yleistä. Ehkäpä tässä on syy siihenkin, että suurimman kieli- ja kulttuurivähemmistön, venäjänkielisten, näkyvyys on suomalaisessa yhteiskunnassa vielä varsin vaatimatonta?

Pentti Stranius

Umpikujan apea sivumaku

Anna Politkovskaja: *Toinen Tšetšenian sota (Vtoraja Tšetšenskaja)*. Suom. Jukka Mallinen. Helsinki: Like Kustanus, 2003. 311 s.

Toimittaja ja kirjailija Anna Politkovskaja aloittaa toista Tšetšenian sotaa käsittelevän kirjansa seuraavasti: “Maailman pääkaupunkien vilinä silmissä matkustan etsimässä tukea. (...) Kaikkialle kutsutaan puhumaan Tšetšenian tilanteesta, ja tulos on nolla. Saan vain kohteliaita länsimaisia suosionosoituksia vastauksena sanoihini “Muistakaa, Tšetšeniassa kuolee ihmisiä joka päivä. Myös tänään.” (...) Yli puoli vuosisataa sinnitellyt YK:n ihmisoikeuksien julistus on luhistunut toiseen Tšetšenian sotaan. Virallisten rauhapuolustajien eli YK:n ihmisoikeuskomission Genevessä pidetyistä vaihuista kouksista lähdän komennukselle Urus-Martaniin, Tšetšeniassa sijaitsevaan piirikeskukseen. Tilanne on siellä verisen pysähtynyt aivan kuin vuosi sitten. (...) Toukokuu 2002: umpikujan apea sivumaku.”

Genevestä on pitkä matka Tšetšeniaan

Genevestä on pitkä matka Tšetšeniaan

Politkovskajan reportaasikirja toisesta Tšetšenian sodasta on järkyttävä todistus keskeltä “terrorismin vastaiseksi operaatioksi” kutsuttua julmaa sotaa ja kansanmurhaa. Politkovskaja vie lukijan mukanaan Tšetšenian aluepiireihin, todistamaan siviilien silmitöntä kauhua ja kärsimystä jolle ei, valitettavasti, näy loppua. TV:n uutisvirran turruttamalle katsojalle muistutetaan, mistä sodassa pohjimmiltaan on